

Előszó

Ez az eszmefuttatás tulajdonképpen úgy született, hogy mint „gyakorló táj-rehabilitáló” szembe kerültem a címben megjelenített kérdéssel, ami akkor úgy fogalmazódott meg, hogy mennyire lehet sikeres egy fenntarthatósági projekt egy lényegileg fenntarthatatlan világban? Ennek kapcsán persze **kérdések sora** bomlik ki, mely kérdések nemcsak a tájrehabilitációnak, vagy ha ágazatokban gondolkodunk a környezet- és természetvédelemnek, de a közgazdaságtannak, illetve az általa meghatározott egész mai életünknek alapkérdései – kellenének, hogy legyenek. Sajnos azonban ezek a kérdések nincsenek egyébként napirenden: vagy azért, mert az ember mint „zöld” gondolkodású el van foglalva a felvállalt tájrehabilitációs projektjének menedzselésével, vagy azért, mert az ember mint „reális” gondolkodású el van foglalva táj-elfogyasztó tevékenységével; vagy pedig azért, mert az ember mint elfoglalt „gondolkodó” – közömbös.

A közönség /társadalom e három részének – mely részek mint motivációk gyakran egyszerre vannak jelen az emberben (!) – szól ez a gondolatsor, melynek objektív vázát az egymáshoz kapcsolódó kérdések adják, amelyeket a szerző persze szubjektív zöld motivációval állít sorba és válaszol meg; azzal a céllal, hogy objektív kerek képpel győzze meg a közönséget arról, hogy mit, hogyan és miért kell tennünk fennmaradásunk érdekében.

1. Mi a helyzet?

avagy Szükség van-e tájrehabilitációra /természetvédelemre?

Minden probléma megoldásának alapja a probléma fel- és elismerése. Sőt egy pontos helyzetértékelés magában hordozza a megoldás mikéntjét.

De mi van akkor, ha a probléma nem a működés hibája, hanem a működés maga? Képes-e vajon egy rendszer a rendszerszerű hibáit felismerni? Azt tapasztaljuk, hogy nem; egy rendszer általában csak azt tudja ellenőrizni, hogy a belső törvényeinek megfelelően működik-e; ahhoz külső ellenőrzésen kell átesnie, hogy azt is megtudjuk, hogy ezek a belső törvények jók /fenntarthatók-e.

Egy emberevő nem azért nem szokik le az emberevésről, mert bűnözni akar, hanem mert nem látja bűnnek. Sőt identitásának – és működésének – lényegi meghatározója, hogy olyat csinál, amit egy másik rendszer elképzelhetetlennek tart. A természet elfogyasztása ugyanígy korunk sajátja, és amíg nem látjuk (úgy), hogy ez nem normális, addig nem is fogunk rajta változtatni. És fordítva: ha úgy látjuk /látnánk, hogy a természet (el)fogyasztása nem normális dolog, akkor nem csinálnánk, illetve nem lenne ez a rendszer, korunk (el)fogyasztói társadalmának lényegi része, differentia specificája.

Pedig most az. És ha az ember abból él, hogy elfűrészezi azt az ágat, amin (amitől!) függ, az a rendszer nem lehet fenntartható, sőt lényege, hogy fenntarthatatlan. A modern kor a descartes-i gondolat¹ illetve az ipari forradalom (forradalmak) óta /illetve kapcsán a természetre mint veszélyek és (de) erőforrások összességére tekint, az emberre pedig mint a Teremtés, később az Evolúció olyan csúcsára, mint akinek az lenne a feladata, hogy ezt a veszélyes, de erő(forrás)os természetet megzabolazza, legyőzze, és saját maga fejlődésének szolgálatába hajtja.

„Az ősember nem sokat tudott a természetről” – gondolja a modern tudomány és a modern ember, és ezzel rámutat nagyképűségére és butaságára. A modern korban nem többet tudunk, hanem mást (és másképp). Az „ősember” még szer-

¹ René Descartes 1637-ben „Értekezés a módszerről” című kis könyvében rögzített gondolatai megalapozták és pontosan bemutatták az új, modern „racionális”, „tudományos” ember szemléletét és módszertanát, mellyel a világhoz viszonyul. Leghíresebb szállóigévé vált kijelentése a „Gondolkodom, tehát vagyok”, jól kifejezi az újkori fordulatot: az egyén előretörését. S bár Descartesnál Istennek is még biztos helye van, a modern korban az ember passzív teremtményből aktív teremtővé válik Európában, és rögtön el is foglalja a világot (gyarmatosítás). Annyira, hogy később a természettudományok és az ipar megerősödése kapcsán (pozitívizmus), már halálba küldi az „addigi” Teremtőt, amire Friedrich Nietzsche mutat rá 1885-ben: „Isten meghalt”.

ves, elválaszthatatlan része volt a Teremtésnek /Természetnek – sokat kellene nekünk ahhoz tanulnunk (vagy inkább felejtenünk?!), hogy mindazt tudjuk, amit az ősember tudott a Természet(é)ről. És hogy melyik tudás áll közelebb a fenntarthatósághoz? Az „ősember” tudása maga volt a fenntarthatóság, a „tudományos ember” okossága eddig arra volt jó, hogy a fenntart(hat)ó (ön)működő világból egy önműködően (ön)pusztító világot fejlesszen... (Vajon arra elég jó lesz-e, hogy megmentsük azt, amit elrontottunk? – és ezzel a kérdéssel kezdtük: Vajon képes-e egy rendszer a rendszerszerű hibáit felismerni?)

Ide tartozó kérdés még, hogy: Melyik a magassabb rendű/szintű rendszer? Vajon a Természeté vagy az emberé? Ki függ kitől? Erre látszólag a legnagyobb tudomány is azt válaszolja, hogy az ember függ a természettől – ahogy mondják: a természet törvényeitől. Ugyanakkor azt látjuk, hogy a tudomány gyakran mintha azt keresné, hogy hol vannak a kiskapuk, hogyan tudna az ember kibújni mégis ezen törvények alól. Az ember a tudományával jelenleg folyton a dolgok keletkezését firtatja, hogy jó-e úgy, ahogy van; szinte, hogy jogos-e egyáltalán. A tudomány szeretne segíteni a természetnek, hogy jobban működjön, értsd: jobban illeszkedjen az emberi kívánalmakhoz; ahelyett, hogy azt kérdeznék: **Hogyan tudunk mi illeszkedni a Természet működő egészébe? Mi az ember szerepe a rendszerben?**

A folyószabályozásoktól a géntechnológiáig az emberi felsőbbrendűség modellje szerint működik a modern kor, sőt éppen jelenleg, az (el)fogyasztói társadalom korszakában teljesebb ki ez a szemlélet, amikor már nem is legyőzni, hanem egyenesen tökéletesíteni és (el)fogyasztani akarjuk a természetet – mert ez jár nekünk. Olyan lendülettel és küldetéstudattal gondoljuk azt, hogy okosabbak vagyunk a Teremtésnél és/vagy az Evolúciónál, hogy fel sem merül komolyan (illetve akinél felmerül az minimum „alternatív”), hogy mi van akkor, ha a folyók nem kínjukban folytak eddig kanyargósan a síkságokon, vagy hogy az élő szervezetek nem arra valók, hogy az ember tökéletesítse őket. Ma az teljesen

AZ ŐSEMBER NEM SOKAT TUDOTT A TERMÉSZETRŐL

1. kép: Illusztráció a modern kor ismereteit a gyermekek számára összefoglaló enciklopédiából. (Forrás: A világ és az ember. Képes gyermekenciklopédia. P.220)

2. kép:
Koncentrációs tábor vagy iparszerű sertéstelep?

Az iparszerű állattartó telepeken a sertéseket koncentrálnak, napfény és talaj nélkül, sötétben, rácsos aljazaton tartják. Számítógép által egységesítve és adagolva a táplálék, a hőmérséklet és az egyéb környezeti tényezők – mindez a humanista Európában – immár Magyarországon is. Rabszolgák és fogyasztékos állatoknak lehet-e egészséges a húruk?

elfogadott, sőt az a fejlett, ha talaj nélkül természetünk zöltségét, ha az ártereken sivatag van, a sivatagokban árterek, ha a marhák húst esznek, sőt (persze ezeken már nincs mit emelni, de mégis:) neves akadémikusunk néhány éve nyilatkozta, hogy éppen azon dolgozik, hogy tehenel termeltesen kecsketejet, mert ez így mennyivel jobb (gazdaságosabb?) volna.²

Mi ez, ha nem irreális, sőt infantilizmus(!)? Kell-e még példa, mert van, számatlanul. És gyorsan kell lejegyezni őket, mert hamarosan már a keveseknek sem fog feltűnni, hogy ez így nem normális: az ivóvizet vásároljuk a boltban, a politikai kampányokat reklámszakemberek irányítják, csinált műanyagvilágokról valóságshow-k tudósítanak, a szabadság országai járnak élen az emberek tömegesítésében, tév- és távvezérlésében, központosított ellenőrzésében. (Kurt Vonnegut³

mutatja be egy novellájában, hogy nem kell a könyveket, gondolatokat betiltani, elég ha a társadalmat alkalmatlanná tesszük a befogadásukra. Huxley „Szép új világ”-ját pedig lassan szociográfiaként lehet kezelni.) És ebbe a sorba tartozik a környezetvédelem mint legjobban fejlődő iparág, a fejlődés, mintha fenntartható lenne és a tájrehabilitációk is, amik mint virágok a tehenész ruháján díszlenek a táj elfogyasztásából élő világunkban – de ezekről később bővebben.

Néhány furcsa alternatív gondolat felmerül ugyan, de ezeket ügyesen kezeli a rendszer, hiszen az ellenőrzött és ennyiben beengedett alternatív gondolatok csak erősítik a rendszert. A zöld gondolat pedig jelenleg alternatív, furcsa, különleges. Ma azt írják rá az élelemre (illetve: élelem-szerre), ha nincs benne mérgező, de legalábbis mű- anyag, ha van, az „természetes”. Kedvenc boltomban, ahol még lehet nem-filteres (a kényelem helyett a valódiságot előtérbe helyező) teát kapni, a bioélelmiszereket tároló polc fölé az van írva, hogy „különleges táplálkozási igényt kielégítő élelmiszerek”.

² Megek a bárány Biotechnológiai kísérletet Mosonmagyaróváron, in: Magyar Nemzet 2001. április 21. p.31.

³ Kurt Vonnegut: Harrison Bergeron 1961. F&SF Oct '61. A novellából azonos címmel film is készült.

Egy rendszer persze védi önmagát és igyekszik a külső ellenőrzést elkerülni, illetve befolyásolni, vagy pedig az eredményét elhallgat(tat)ni, hogy ne zavarják mindenféle problémákkal kényelmes működését. Igyekszik kidolgozni olyan válaszokat, amelyek a rendszer változtatása nélkül ígérnek a makacsul felmerülő problémák megoldását.

Ilyen válasz például a közgazdaságtan modellje: a dolgok, javakként (vö: kiaknázandó erőforrásokként) való értelmezése, és hogy így a dolgok mindenkori értékét a pénz alkalmas lenne mérni, mutatni, és hogy alkalmas lenne a kereslet-kínálat kapcsolaton keresztül a dolgok egészséges áramlását, egyensúlyát fenntartani. Holott a módszerváltás utáni Magyarországon, 1990 óta, aztán igazán tapasztaljuk, hogy ez nem így van: a társadalmat (=gazdaságot) nem a pénz, hanem a közmegegyezés tart(aná) össze, tenne hatékonyá. A vízvezeték-szerelő, a focista, a politikus nem azért nem csinálja meg rendesen, ami rá lenne bízva, mert nem kap pénzt, hanem mert az a fontos, hogy pénzt kap, és nem az, hogy feleljen meg annak a feladatnak, ami rá van bízva.

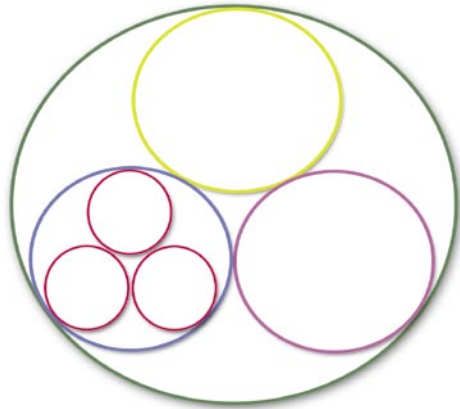
A köz(?)gazdászok és általuk a világ mai vezetői legalábbis úgy csinálnak, mintha hinnének abban, hogy ha kevesebb lesz valamiből, és megnő az ára, akkor lesz belőle utána több vagy legalább elegendő. Ezzel szemben azt látjuk, hogy amikor Nyugat-Európában elfogyasztották a szép szarvasokat, hiába nőtt meg az árak, a vadászok nem várják meg, hogy megnőjön szépre egy ígéretes példány, hanem kilövik, míg ki nem lövi más; és elmennek szép szarvasra vadászni máshova, ahol még van – és amíg ott van.

Tehát azt látjuk, hogy a természet megújuló alkatrészei (mai nevükön erőforrásai) sem eléggé megújuló; egy erdőt, folyót, ózonréteget sokkal hamarabb el lehet fogyasztani, mint ahogy megújulna. És ha lesz ára a(z egészséges) víznek, levegőnek, napsütésnek, az nem arra lesz jó, hogy több lesz belőlük, hanem arra, hogy a gazdagok és erősek (erőszakosak) legalisan (legalábbis a saját törvényeik szerint) hozzá jussanak ahhoz is, ami eddig megmenekült – előlük. (És akinek ez nem tetszik, és kínjában drasztikusan merészel tiltakozni, azt terroristának minősítik, és a tele-vízióval a – rendszeren belüli – szakértők úgy fognak nyilatkozni, hogy nem értik, hogyan lehet valaki ennyire barbár. És nem a gazdag természet-elfogyasztókra fognak gondolni...)

3. kép:
A mérlegmentes élelmiszer, mint *különleges igény* a modern korban.

A problémák félresöpése persze rövid távú stratégia, végül is a rendszer önbecsapása, ami a rendszer összeomlásához vezet. Az összeomlás során addig a szintig sérül az egész rendszer, ameddig az összeomló (al)rendszer által érintve van, illetve amíg az összeomlott helyét át nem veszi egy új, a külső, magasabb rendű törvényekhez jobban igazodó belső törvényekkel szabályozott rendszer. Az alrendszerek átalakulása része a magasabb rendű rendszer törvényeinek.

4. kép:

A szerves táj (és társadalom) modellje.

Mindkét irányba tetszőlegesen folytatható. Önfenntartó - önműködő egységekből áll, melyek hasonló egységekből, illetve egységekké állnak össze alacsonyabb, ill. magasabb szinteken, egymásba-ágyazott körfolyamatokban, kölcsönös(!) függőséggel, egymásra utaltsággal működve. (Lásd még a fenntartható rendszerek jellemzése 12-15. old.)

Az egyes rendszerek bölcsességét (fenntarthatóságát) mutatja az, hogy hogyan képes részt venni az átalakulásaiban, másképpen, hogy hogyan képes alkalmazkodni a külső, magasabb rendű törvényekhez, hogy képes-e egyáltalán meghallani, információként kezelni a kívülről jövő kritikát. Az átalakulás hevessege csakis a rendszer bölcsességétől függ. **Vajon az a rendszer, amiben élünk, milyen?**

Az egyes rendszerek bölcsességét (fenntarthatóságát) mutatja az, hogy hogyan képes részt venni az átalakulásaiban, másképpen, hogy hogyan képes alkalmazkodni a külső, magasabb rendű törvényekhez, hogy képes-e egyáltalán meghallani, információként kezelni a kívülről jövő kritikát. Az átalakulás hevessege csakis a rendszer bölcsességétől függ. **Vajon az a rendszer, amiben élünk, milyen?**

2. Fenntarthatóság(?) és /vagy fejlődés?

avagy Mi az, hogy tájrehabilitáció /természetvédelem?

A fenntarthatóság és a fejlődés mint napjaink és témánk kulcsfogalmainak vizsgálatakor úgy próbálunk objektív eredményre jutni, hogy feltesszük a tájrehabilitáció újabb alapkérdéseit: Mihez képest? és, amit már az előbb érintettünk, hogy **Kinek az érdeke?**

Mihez képest fejlődünk? (Mi az, hogy fejlődés egyáltalán?) és Kinek hogyan érdeke a megvalósuló fejlődés? A jelenlegi rendszerben általánosan elterjedt és elfogadott módon a fejlődést a „nemzeti össztermékhez” (GDP) vagyis a termeléshez, úgy mint valami eddig nem lévő (anyagi v. nem anyagi) létre-hozásához kötődően mérik.

A jelenlegi közgazdasági gondolkodásban úgy van, hogy minél drágábban élek, annál jobb. Ha minél több kerül valamit előállítanom, annál jobban növelem a közhasznót (a mások haszna által). Ha minél több mások által előállított „terméket” (anyagot és nem anyagot) használok fel („fogyasztok”), annál jobb; hiszen így növelem a mások hasznát – és jó esetben ők az enyémet. Ha mindenki „minél több mindent” használ (fogyaszt), akkor képződik a legtöbb közjó. Ennek a rendszernek a mutatója a GDP és a GNP.

Ez a körbe-fogyasztás természetes dolog, ennek megnyilvánulásai a biokémiai körfolyamatok, az állatok tápláléklánca (ami természetesen szintén zárt), és az eredendő emberi munkamegosztások is, amíg a szereplők (a fogyasztók – szervek, állatok, emberek) olyanokat fogyasztanak, amire valóban szükségük van, és ha valóban zárulnak a körbefogyasztás alrendszerei. E két ismérv azonban nem teljesül a modern (gazdasági) rendszerben.

A folyamat (vagyis ez a fejlődés) akkor indult, amikor a természetes rendszerben benne lévő teremtett vagy kialakult embernek úgy tűnt, hogy hiánya van

5. kép:

Fejlődés során szeméthegek alá tettük a tájat.

anyagi (és nem-anyagi) javakból. Azóta – legalábbis az ösztön-ember szintjén –, az embernek sosem lehet elég abból, amire vágyik. Ökológiai értelemben (is) ez tehát az eredendő bűn, ami miatt az ember a természet eredendő működésébe csak úgy illeszkedhet, ha ember-feletti (metafizikus), szakrális kontroll segíti. Ha nem segíti, akkor a rendszer belső logikája szerint semmilyen megrázkódta-tás, szökőár, benzinár, stb. nyomán nem fog elindulni önkéntes rendszerváltás. (Bár mostanában ezzel is hitegetjük magunkat.) Erre példa a fenntarthatósági konferenciák sorozatos (mert rendszerszerű) kudarca. A puffertolt rendszerek működési mechanizmusának megfelelően, az összeomlás valószínűleg akkor is elkerülhetetlen *lett* volna, ha pl. a kyotói megállapodásban beszélt terheléscsökkentés tízszeresét és azonnal végrehajjták az országok; e helyett növekedés-ellenes hatása miatt (nyilván) nem csatlakoznak a legnagyobb terhelők, sőt újabban technológia-fejlesztésben állapodtak meg (nyilván). Nyilván a környezetvédelmi technológiákat fejlesztik, tovább terhelve ezzel a környezetet. (Ha egy ökológiai rendszer, pl. a Föld bolygó pufferkapacitása kitelt, addigi stabilitásából hirtelen megy át egy másik stabil rendszerbe – vagyis összeomlik.)

Válaszolva a legutóbbi kérdésre: modernkori fejlődés fogalmunk az ember anyagias, (amennyiben deszakrális) hiányérzetének kielégítettségi szintjéhez kötődik, vagyis jelenleg kényelmünk növekedésével mérjük fejlődésünket, más-képpen: a fejlődésünk nem más, mint kényelmünk növekedése. Az éhség, a téli hideg, a nyári meleg, stb. kényelmetlen, ellene kell hatni: fejleszteni, fejlődni kell: étel, ruha-ház, légkondicionáló, stb. A folyamat felgyorsulásának kezdetén (ipari forradalom) az étellel és a ruhával voltunk így, ma a jobb (értsd kényelmesebb) vagy más színű autóval, stb.

Egy bizonyos határ után azonban ez a folyamat már káros, amikor a fogyasztás nem eszköz, ahhoz, hogy jól (értelmesen) éljünk, hanem a fogyasztás céllá válik. Nem azért fogyasztunk, mert szükségünk van rá, hanem hogy össze ne omoljon az egész (köz)gazdasági rendszerünk. És, amikor nem (tényleg) szükséges dolgokat, és nem zárt rendszerben fogyasztunk, az már körbe-pocséklás, és ez az, ami már nem illik bele abba a rendszerbe, amibe az egész emberi létünk bele van ágyazva, ti. a Természetbe, a Föld bolygó életébe.

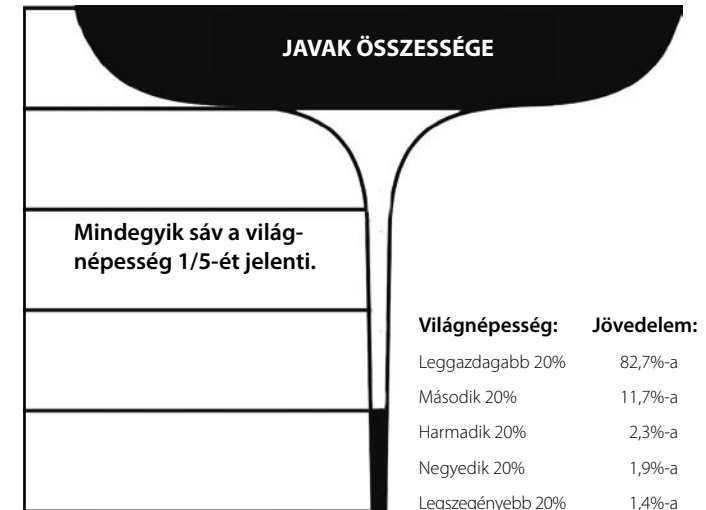
De mit szükséges, és mit nem, fogyasztanunk; hol van az a bizonyos határ? Megfigyelhető, hogy a kényelemnek van egy szintje, amelyik már nem egészségesebbé, hanem egészségtelenebbé teszi életünket: a fejlődés vívmánya az allergia, csontritkulás, elhízás, stressz, a légkondicionálótól könnyen megfázunk, stb. Ez a szint az a bizonyos határ, ami a szükséges dolgokat, a nem-szükségestől jól – és abszolút ember, sőt kényelem központúan – kijelöli.

Ezt a határt a 20. században a világ „fejlettebb” felén (illetve 15%-án) átléptük. És itt kell utalni a 15/85 jelenségre: a világ gazdagabb („fejlettebb”) 15%-a fogyasztja el a világ javainak 85%-t, a 85%-nyiak pedig a 15%-át. Másképpen: ha a világ felső 15 %-a nem lenne, akkor 85%-kal csökkenne, 15%-ra esne (rögtön) vissza a fogyasztás (értsd: terhelés, környezetszennyezés).

Hiszen – visszatérve a gondolat elejére

– a valóságban, a Természet és a normális ember valóságában, nem az a jó, ha minél drágábban élek (minél többet fogyasztok-költök), hanem ha minél olcsóbban, takarékosabban, a többi (társ)alrendszert minél kevésbé terhelve élek.

Ez a körbe-pocséklós, növekedéses fejlődés tehát kényelmes ugyan, de nem egészséges (értsd: nem egészséges), és nem fenntartható. Ez a fejlődés nem lehet az egyszeri ember és a helyi rendszer /táj érdeke, hanem a külső, nem-helyi rendszereké, amelyek függőségbe vonják a helyi rendszereket. Modern /fejlett, szabadnak mondott világunk fontos jellemzője ez a kiszolgáltatottság. Egy mai polgár minden szükségletének kielégítésekor külső, általa gyakorlatilag nem befolyásolható hálózatokra van utalva: ételeinket ellenőrizhetetlen bevásárlóközpontokból vásároljuk, ivóvizünk központi hálózatról érkezik, csakúgy, mint az energia, ami nemcsak forrása, de felhasznált mennyisége miatt is jogtalan, a mindennapi életünkhöz szükséges felszerelések létrehozásának mikéntjéről fogalmunk sincs, és végül az információ, ami alapján meghozzuk döntéseinket, kialakítjuk világnézetünket szintén központosított médiumokból származik, és mostmár kommunikáción is, amikor ezeket a távvezérelt gondolatokat megosztjuk egymással, az is központilag szabályozott és ellenőrizhető hálózatokhoz kötődik.

6. kép:

A globalizáció alap nélküli pezsgőspohara.

Az ábra bemutatja a jövedelmek társadalmi megoszlását. A világ népességének legszegényebb 20% csak 1,4%-kal rendelkezik, míg a leggazdagabb 20% birtokolja a jövedelmek 82,7%-át. (Forrás: Rees, 1995)

Ez a fejlődés a hagyományos emberi értékekhez képest tehát nem fejlődés, de legalábbis nem jó. Mihez lehetne mérni a fejlődést, ami fenntartható? Vagyis mi az, hogy fenntarthatóság?

E kérdés megválaszolásához, a „fejlett” rendszerek és a fenntarthatóság további értelmezéséhez, értékeléséhez a következőkben tekintünk példaként Magyarország legnagyobb (táj)egységét, ami egyben a leginkább veszélyeztetett az iparszerű tájhasználat által, tehát a leginkább szüksége lenne a táj- és tájhasználat mint tájműködtetés rehabilitációjára is. (Hiszen nem (csak) azt kell védeni, ami egyébként is (még) megmaradt értékesnek, mert minden táj értékes, ha működik, illetve ha jól működik, akkor értékes!)

Ez a táj az Alföld, és minthogy az Alföld kialakulása, működése a folyókhoz kötődik, vegyük példaként a Tisza-völgyet, vagyis a tiszai vízrendszert, aminek állapota negyed Magyarországnyi területen határozza meg a táj és a nép(esség) boldogulását.

A jelenlegi tiszai víz- és tájhasználati rendszer a modernkori folyószabályozások koncepciójából ered, melyet az ország modernizálása céljából fejlesztettek ki a 18-19. század folyamán. A Tisza vízgyűjtőjén a vízrendezés abból indult ki, hogy az Alföldön túl sok a víz, és hogy a vízzel borított területek használhatatlannak, értéktelenek. És valóban: a korabeli Alföld, különösen a Tisza-vidéke akkori állapotában alkalmatlan volt a modernizáció befogadására. Ez a Magyarországra is éppen akkor betörő modern kor lendületes kezdetén – gondoljunk csak a reformkorra – mindennapi tapasztalat lehetett, tehát a kor szava, mondhatjuk történelmi szükségszerűség volt a modernkori vízrendezés megindítása. Az azóta eltelt 150 évben, – sőt éppen a vízügyi szakirodalomból derül ki legélesebben, hogy rögtön a munkálatok megkezdésétől, – azonban látszik, hogy a megvalósuló vízrendezés bizony nem működik. És nem is csak a táj, de a gazdaság, legalábbis a helyi népesség szempontjából sem.

Akkor sem tudunk más következtetést levonni, ha hivatalosan ezt nem (volt) kényelmes kimondani sosem; illetve ha voltak eredmények, pozitív fejlemények is: mert a táj funkcionális rendszere sérült (ld. 11. oldali táblázat).

Lehet mondani, hogy 200 éve sem volt megfelelő állapotban, de mostanra sokkal rosszabb a helyzet. A tiszai Magyarország ugyan modernizálódott, de azt kell látnunk, hogy a helyi népesség, a falvak és városok inkább leszakadtak az ország többi részéhez képest, a gazdasági és a szociológiai mutatók és különösen a tendenciák sötét képet és még sötétebb jövőt festenek. A táj az iparszerűség uralma alatt mintegy rabszolgasorsban tartva, hatalmas monokultúrás, az eredeti mintázatot semmibe vevő négyzögesített táblákkal, a felduzzasztott árvizek el-

Részek és funkciók – a tiszai táj működésében

rendszerem	eredendő funkciója	hatása a jelenlegi rendszerben
hidrológiai tényezők		
téli /nedves félév	víz többlet felhalmozása	belvíz
nyári /száraz félév	víz többlet befogadása	aszály
árvízi víz többlet	csapadékhiány pótlása	árvíz
csapadékhiány	kimagasló napfénytartam	öntözési szükséglet
morfológiai tényezők		
különböző szintek	a víz és a tápanyagok egyenletes, de mozaikos elosztása a tájban	figyelmén kívül
- árterek	- a víz többlet befogadása, tartálékoltása - vízhez kötődő élőhelyek és haszonvételek	belvízveszély
- ármentes szint	- árasztást nem tűrő tevékenységek, életközösségek élettere, refúgiuma árvíz idején	árvízveszély
medrek	anyag, információ és energia közvetítése, a víz, élő és élettelen tájalkotórészek szállítása	figyelmén kívül, illetve helyettük külső, mesterséges forrásokból fenntartott hálózatok
- főmeder (KöV)	- artéria és véna	
- fokok	- kommunikáció a főmeder és az ártér között	
- erek	- kommunikáció a távolabbi tájrészek felé, illetve között mint erek a szervezetben	
egyéb életjelenségek		
oldalirányú erózió	morfológiai és ökológiai dinamika fenntartása	mederelfajulás
hordalék (egyenlőtlenül)	síkság kialakulása, domborzati változékonyság – helyi szinten	hullámtér feltöltődés
tektonikus süllyedés (egyenlőtlenül)	alföld kialakulása, domborzati változékonyság – regionális szinten	árvízi küszöb
bioprodukción	gazdag életközösségek	árvízi dugó (h.téri „dzsumbuj”)
duzzasztógát	-	trombózis
monokultúra	-	kiszolgáltatott (rabszolga) táj és ember

Forrás: Balogh Péter: A közép-tiszai táj eredendő működéséről és fenntartható működtetéséről (A Pusztta 2004 – 1/21. pp. 241-270.)

szabadulásától fenyegetve, kizárólag külső érdekeknek alárendelve, kiszáritva és elgázosodva nem képes megfelelni arra, amire hivatott: hogy fenntartható megélhetést nyújtson lakosságának. Ez a modernizáció eddig nem szolgálta eléggé a helyi lakosságot és a helyi tájat.

A modernizáció jellegéből következő, de néha ki is mondott célja éppen az, hogy a modernizálandó lakosságot elszakítsa (ahogy mondják: fel- és megsza- bádítsa) a „régii” eszközeitől, életmódjától, világlátásától. Ennek során szabadul meg

a helyi lakosság a helyi táj tudásától is, és ezzel együtt valódi érdekei képviselő- nek (sőt: felismerésének) képességétől is.

A táj jelenlegi, modern- kori értelmezése és működ- tetése az idő és a gyakorlat példáján megbukott. A mo- dern kor a célját elérte, a Természetet sikerült legyőz- ni; rá kell jönnünk azonban, hogy így, legyőzve, nem működik. Ha tetszik: így a Természet nem tudja elérni célját, ti. hogy élhető, elegen- dően kényelmes(!) életteret nyújtson a résztvevőknek, köztük az emberiségnek.

Ez a fenntarthatatlan helyzet a moderkori elfogyasztói rendszer normális (rendszereszerű) működésének eredménye, tehát ha fenntartható megoldást ke- resünk, azt e rendszeren kívül lehet megtalálni. Például a tiszai táj fenntartható működését biztosító működtetési, víz- és tájhasználati rendszer az ártéri tájgaz- dálkodás a jelenlegi a társadalmi, gazdasági, politikai rendszerben ellentmondá- sos. A megoldás alapfeltétele, hogy ezt fel- és elismerjük döntéshozóink is, hogy megkezdődhessen a jelenlegi rendszer változtatása...

A megoldás, azaz a felmerült problémákra választ kínáló koncepció, tájmű- ködtetési rendszer legfontosabb alapismérve tudni illik az, hogy fenntartható – tehát nem olyan, mint a modern rendszer. Egy rendszer akkor, és az által **fenntartható, ha illeszkedik a Természet egészébe.** (Ld. még 13. oldali táblázat.)

7. kép:

Egy normális világban az ellenség földjét sem mérgezik, ma a sajátun- kat, saját pénzen, önszántunkból. Fejlett rabszolga táj az Alföldön.

A fenntartható és a nem fenntartható rendszerek jellemzése tulajdonság-párokban

szerves, hagyományos „fejlődő” (értsd: fejletlen)	modern fejlett
organikus (élő)	mechanikus (gépszerű)
természetszerű	iparszerű
érzelem	értelem
elme, bölcsesség, tudás	agy, okosság, ismeret
igazság	jog
görbe (íves)	egyenes
(ön)hasonlóság /azonosság	különbözőség, másság
egy vagyok a többivel	külön(b) vagyok
közösség → egyén	egyéniiség → tömeg
komplexitás	ágazatiság
érték	ár
együttműködés (kooperáció)	verseny (kompetíció)
öreg-gyermek integrálva	korosztályok szeparálva
harmóniában a Természettel	harcban a természettel
szoros kapcsolatok	laza kapcsolatok
(furcsa) rítusok, külsőségek	megszokott (európai) rítusok, külsőségek
változatlanság	változás (az új a jó)
a világ dinamizmusainak tisztelete	az állandó tv-ek keresése
önellátás, csere	ártermelés, pénzgazd.
gyűjtögetés	termelés
legeltetés	istállózás
mkinek megvan a helye	szükségtelenség-érzés, munkanélküliség
takarékosság	pazarlás
belső, szerves vallásosság	a(nti)teizmus, istentelenség, materializmus
kölcsönös függőség, egymásba-ágyazottság	egyirányú függőség (piramis struktúra)
változatos munkák	monoton, „szak”-munkák
család, (falu)közösség	szingli, magány
őszinteség (gyermeki)	képmutatás
család/fők (←nők) → „vének tanácsa”	távvezérelt demokrácia (mediokrácia)
önállóan	eszközök kívülről
időtlen élet, nyugalom	sietség, időhiány
munka-pihenés-ünnepek biztos rendszere	munka-pihenés-szórakozás összekeveredve
élelem, ruházat, energia, egészség,	élelem, ruházat, energia, egészség,
megélhetéshez szükséges eszközök	megélhetéshez szükséges eszközök
saját hatáskörben, függetlenül	kívülről, hálózatokból
magas csecsemőhalandóság	felölttkori betegségek
„hideg”	fűtőolaj (kívülről - jegyre)
kevesebb kényelem	„fizikailag kevésbé megterhelő” (szobabicikli)
életképes, működik (fenntartható)	globális „környezetváltozás”
az emberek boldogok voltak	az emberek boldogok (szóma)

Amennyiben elfogadjuk, hogy a természet (törvényei) magasabb rendűek az ember törvényeinél. Ez pedig nem jelent mást a valóságban, mint, azt hogy működik. Azaz hosszú távon, ahogy a Természet egésze, és egyéb alrendszerei, mintegy magától (önműködően), a többi alrendszerrel kölcsönös függőségben funkcionál. A kölcsönös függőség lényegi eleme a fenntarthatóságnak: azt jelenti, hogy többi rendszernek nincs kiszolgáltatva jobban, mint amennyire azok neki, és hogy nem a szem-

8. kép:

A fenntarthatóság legfontosabb jellemzője, ismérve a harmónikus ember-táj kapcsolat.

benállás (kompetíció), hanem az együttműködés (kooperáció) határozza meg a többiekhez való viszonyát. Ez azt is jelenti, hogy egy fenntartható rendszer önállóan, önállóan (és nem külső hitelezőknek, kereskedőknek, raktározóknak és feldolgozóknak kiszolgáltatva) elégíti ki alapvető igényeit, és funkcionális kapcsolatai a helyi érdek érvényesítése céljából működnek.

A fenntartható rendszer e két tulajdonsága gátolja finomszabályozásként az egyes alrendszereinek elhatalmasodását; majd ha ez nem működik,

akkor a társait felfaló, függőségbe kényszerítő (al)rendszer automatikusan törli magát a rendszerből, hiszen a kölcsönös függőség miatt a társai elpusztításával önmaga létfeltételeit is elpusztítja.

Az emberi életmód, illetve egyes tevékenységeink fejlettségét tehát nem aszerint kellene mérnünk, hogy mennyire szolgálják kényelmünket, hanem hogy mennyire illeszkednek a Természet eredendő működő rendszeréhez.

A tájrehabilitáció pedig nem más, mint hogy a természet eredendően működő egészébe illeszkedő rendszereket hozunk létre, vagyis fenntartható tájakat, aminek alapja a fenntartható ember – Természet kapcsolat; az alábbiaknak megfelelően:

Ha egy rendszer fenntartható,

- akkor nem növekszik folyamatosan, lineárisan, akkor sem, ha fejlődésnek nevezik a növekedést, és fenntarthatóságnak a folyamatosságot.
- Különösen nem úgy, hogy e növekedés titka, hogy a rendszer termékei egyre nagyobb arányban minél kevésbé/ kevesebb ideig legyenek használhatóak (működők) a rendszerelemek számára, hogy újat kelljen belőlük termelni.
- És akkor sem, ha kitalálnak olyan mutatókat (pl. GDP), ami növekszik az újra és újra minél használhatatlanabb termékek termelése által.
- Különösen nem, hogy ha ezen mutatók akkor mutatnak nagyobb növekedést, ha minél drágábban, a társökoszisztémákat minél jobban igénybe véve (terhelve) termelik meg ezeket a termékeket.
- És akkor sem, ha kiépült ezen önellátó rendszernek az a mechanizmus, ami megoldja, hogy e generált termékeknek meglegyenek a fogyasztói, akik ráadásul önként és örömmel vesznek részt a rendszeren kívüli érdekek képviseletében.

Ha egy rendszer fenntartható,

- akkor alapvető anyag-, energia- és információs igényeit nem rendszeren kívüli hálózatokhoz csatlakozva elégíti ki (!), még akkor sem, ha e külső függőség távirányításos rendszerét globalizációnak hívják.
- akkor a helyi rendszeren belüli adottságokra és erőforrásokra, a helyi tudásra, emberekre és érdekekre és mindezekért épül; a külső, idegen, más érdeket nem szolgálja, hanem védekezik ellene.
- akkor a rendszer számára használhatatlan (diszfunkcionális) termék, vagyis szemét termelése nélkül működik, egymásba kapcsolódó zárt körfolyamatokban, azaz egy-egy folyamatának, tevékenységének, életjelenségének végtermékei mindig egyben egy másik folyamatának (stb.) alapanyagai (!).
- akkor alrendszerei egymással, szintjeitől függetlenül, kölcsönös függőségben, ugyanakkor a struktúra logikájából következően visszafordíthatatlan alá-fölérendeltségben működik.
- akkor a helyi emberek felismerik és képviselik igazi érdekeiket, melyek legfontosabb jellemzője, hogy a helyi táj eredendő működésének fenntartására irányulnak.

3. Hogyan?

avagy Milyen tájrehabilitációra / természetvédelemre van szükség?

Egy kívánatos tájrehabilitációban a kialakítandó rendszer fenntarthatósága azt is jelenti, hogy **jövedelmező** a működtető (rendszeren belüli) „humán erőforrás”, vagyis a helyi emberek számára. Hiszen a fentiekből következik, hogy ha a rendszer egészséges, akkor a külső rendszerek, rendszerelemeknek is akkor és az által jó, ha a vizsgált rendszer belső rendszerlemeinek jó. Ennek megfelelően tehát a kialakítandó víz- és tájhasználati rendszernek olyannak kell lenni, ami egyszerre illeszkedik az eredendő működéshez, és a létező (jelenlegi) piachoz, gazdasági körülményekhez. Csakhogy amíg az előbbi nem az emberek kompetenciája, ad-

dig a másik annál inkább. Amíg az eredendő funkcionális rendszert nem lehet büntetlenül megváltoztatni (megpróbálták: nem működik), addig a gazdaság manapság éppen, hogy rendkívül ember által szabályozott, ráadásul központi, így nyilvánvaló, hogy a lehetőség, a feladat és a **felelősség a gazdasági szabályzók kialakításán, kialakítóin van.** Tudni illik, úgy kell igazítani a gazdasági szabályzókat, hogy a gazdaság szereplőit fenntartható (lásd előbb) tájhasználatra késztessek.

Itt újabb alapkérdést érintünk, ti. hogy: **Természet-/Környezetvédelem vagy tájgazdálkodás?** Azt a fentiek nyomán is látjuk, hogy nem hozhat valódi /végleges megoldást a Természet és a „környezet” ágazati rendszerű „védelme” (úgy mint „konzerváció”, „rezerváció”, illetve technológiai fejlesztés/!). A természet- és környezetvédelem mint a gazdaság egy új szektora, a rendszer egyik

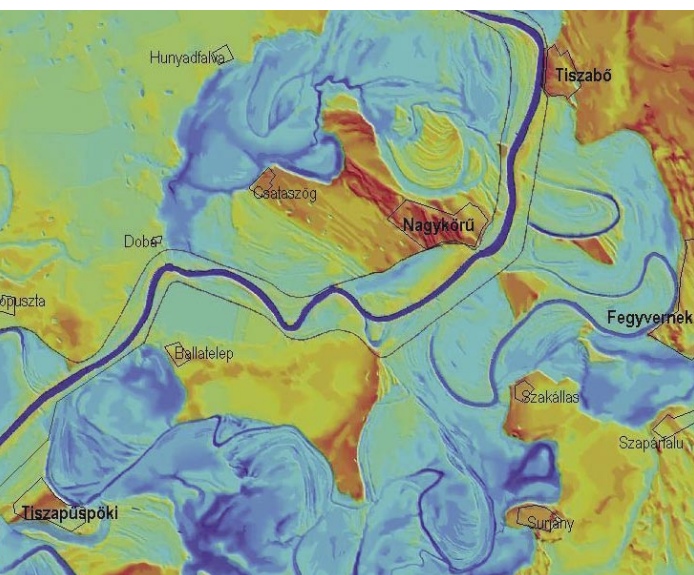
legjobban „fejlődő” ágazatává vált, de látnunk kell, hogy éppen ez a „fejlődés” a természet- és környezetvédelmi bajok forrása, és így a természet- és környezetvédelmi ágazat létrehozásának (ind)oka. Hiába „fordítunk vissza” akár egyre nagyobb arányban pénzt a Természetre, **amíg a forrás, amiből adjuk, a természeti javak elfogyasztásából származik.** Budapestről nem juthatunk el Szombathelyre a Nyíregyházára tartó vonaton még akkor sem, ha minden állomáson egy fülkével hátrébb ülünk.

Tanulságképpen két súlyos ellentmondás fogalmazódik meg:

- 1.) **A fenntarthatóság és a fejlődés (értsd növekedés) ellentétes fogalmak.** (Ezt FF paradoxonnak is nevezhetjük).
- 2.) **A természet- és környezetvédelem mai formájában terheli a Természetet és környezetiünket.** (Ezt sajátos módon szemlélteti a két fogalom különválasztása is, hiszen normális esetben az ember környezete a Természet – melynek része az ember; a különválasztást pedig csak ágazati, iparszerű érvek és elvek indokolják.)

Valódi megoldást csak az jelenthet, ha az ökológiai elveket integráljuk a gazdaság működésébe. Ez megfelel (illetve ez felelne meg) az eredendő egység elvének is, amit a modern anyagelvű tudományosság (aminek nevében és segítségével pörgettük fel fejlődésünket /egészen odáig, hogy mára megsemmisítettük életfeltételeinket) különösen vall, hiszen ez helyezte el („vissza”/?) az embert az állatvilágban – először gondolatban, majd tettei szerint is... Hiszen nincsen az előírva, hogy az ember működése szükségszerűen károsítja, terheli a Természetet?! Igenis van mód és példa arra, hogy az emberi igények kielégítése nem jár a Természet javainak fogyasztásával, sőt! A jelenlegi rendszerben igaz lelkű természetvédők is esnek abba a hibába, hogy a Természet védelmét a Természet „rezerválásával”, a helyi embert a helyi környezetétől való elválasztásával akarják megoldani. Veszélyesebb e szemlélet hivatalos megjelenése, amikor helyi gazdálkodók helyett a nemzeti parkok akarnak gazdálkodni. A természetvédelemnek célja az kell legyen, hogy megteremtődjenek azok a (gazdasági) keretek, melyben a helyi lakosság úgy él a környezetében, hogy nem (túl)terheli, hanem segíti, elteti azt.

Ez nem azt jelenti, hogy nincs szükség az eddigi természetvédelemre, vagy a környezetet kevésbé terhelő technológiák alkalmazására, csak azt, hogy ez a fajta problémakezelés nem hozhat valódi megoldást. Ez a defenzívába szorított természetvédelem legfeljebb részleges kirakat-tájrehabilitációkat hozhat. A fenntartható élet rendszerét megteremtéséhez, „ökológizálni” kell a gazdaságot, vagyis olyan

10. kép:

Az emberi működés illeszkedése a természetes infrastruktúrához: 1846-os tájhasználati térkép és a domborzati adottságok mintázata megegyezik, a természetes és az emberi tájhatárok egybeesnek.

(tájhasználati) rendszert kell létrehozunk, amelyben a végzett tevékenység egyszerre hoz ökológiai és ökonómiai hasznot. Ilyen van?! Lehet-e természetes az, ami emberi (antropogén)? Természetesen! Ember és természet ilyen végletes szembenállása csak az európai fejlődés vívmánya, az iparszerűség forradalma, a modern kor előtt a népesség többé-kevésbé egységben, harmóniában élt a természettel. Persze nem biztos, hogy bölcsebb, lehet, hogy csak gyengébb volt az ember; tudunk számos példát hozni helyi jellegű természet-elfogyasztásokra, de azok a hibák (bűnök?) még csak a helyi rendszerek összeomlásához vezettek, de most a világgymartosítás (globalizáció) eredményeként az összeomlás a globális emberi rendszerre (civilizációra) kiterjed, természetesen egyéb társalrendszerek „hirtelen átalakulása” mellett.

Mik tehát a tájtervezés alapelvei? Azok az alapok, amelyek minden tájjal kapcsolatos beavatkozást – Van

olyan, ami nem ilyen? – tájrehabilitációvá emelnek. Ezek a következők – először az irányt adó helyzetértékelés:

- Az ökológiai és gazdasági (társadalmi) (és a Tisza-vidéken az árvízvédelmi) válságjelenségek nyomán meg kell állapítani, hogy az eddig (jelenleg) követett tájhasználati alapelveken és gyakorlaton változtatni kell.
- A jelenlegi táj- és vízgazdálkodási rendszer nyilvánvaló válságos jelein túl egész gazdasági-társadalmi rendszerünk legfontosabb mélyebb jellemzője a külső erőforrásoknak és érdekeknek való kiszolgáltatottság és (ebből részben következően) a ökonómiai és ökológiai fenntarthatatlanság, vagyis, hogy nem kedvező a helyi ember és a helyi táj szempontjából.
- Ennek oka, hogy a modern iparszerű gazdasági-társadalmi rendszer, illetve által hozott tájhasználat nem veszi eléggé figyelembe a táj eredeti adottságait, sőt azzal szemben állókat vesz figyelembe, és így a modern használati elvek és módok nem illeszkednek a táj eredeti /természetes szerkezetébe és működésébe, sőt esetenként gyökeresen szembenállnak azzal.

Tanulásképpen megállapítjuk, hogy a fenntartható emberi életet biztosító tájhasználat tervezésének alaptétele kell legyen, hogy a **táj eredeti /természetes funkciói és szerkezete nem változtatható meg hosszú távon, illetve külső erőforrásoktól való függőség nélkül a helyi ember és a helyi táj számára kedvező módon**, mert a táj eredeti /természetes szerkezete, funkciói fontosabbak, magasabb rendűek az ember által gondolt és épített szerkezetnél, funkcionál. A fenntartható emberi élet alapja, hogy (nekünk is) mindent (minden tájrészletet, tájalkotó elemet) arra kell használni, amire való (lásd még 11. oldal), és nem fordítva – még, ha ez a GDP-t jobban növelné is. A vizes területeket azért szeressük, mert vizesek, ne azért mert le lehet csapolni őket, vagy mert fel lehet értük venni a belvízsegélyt, és így tovább.

Következésképpen a tájtervezés alapszabálya: **Az ember által gondolt funkcionának egybe kell esnie a táj, illetve tájrészlet eredeti funkciójával, és ami ebből következik: az ember által adott mesterséges tájhatároknak egybe kell esniük a táj, illetve tájrészletek eredeti /természetes tájhatáraival.** Így válhat minden beavatkozás tájrehabilitációvá, és amíg ez megvalósul, addig (és akkor) beszélhetünk fejlődésről, és amikor a fenntarthatósági projektek összeérnek, akkor beszélhetünk fenntarthatóságról (ami már jellege szerint ciklikus, azaz stagnáló).

A sikeres és pontos tervezés alapfeltétele tehát a **táj eredeti működésének megértése**, természetes szerkezetének, infrastruktúrájának feltárása. A továbbiakban pedig, hogy az így megszülető eredmények gyakorlati megvalósulásának

lehetősége biztosíttassék, vagyis, hogy **a gazdaság- és társadalomirányítási eszközök igazodjanak** a természettudományos szükségserőségekhez – és ne fordítva: a természet működését akarjuk a bürokrácia törvényszerűségeihez igazítani.

A tájgazdálkodás szempontjából legfontosabb gazdaság- és társadalomirányítási eszköz az agrárpolitika, immár a Közös Agrár Politika, melynek évek óta megkezdődött reformja az ipari alapanyagokat iparszerűen termelő agro-bizniszről a multifunkcionális (többhasznú) tájfenntartó agri-cultura irányába máris megadja /megadná az esélyt és az anyagi alapot a jelenlegi bukott táj- és vízgazdálkodási

11. kép:
Ma már turisztikai látványosság, ha a tájon az van, ami odavaló.

rendszerünk átalakítására. Az egyéb fenntarthatósági kezdeményezéseket is kihasználva jelenlegi változó világunkban az egységes Kárpát-medencéből a táji adottságoknak megfelelően egy „öko-Magyarországot” lehetne csinálni, ami az összeomló elfogyasztói rendszer után a fenntartható emberi élet lehetőségét adhatná újra. Sajnos eddig azt tapasztaljuk, hogy a kormányzat mindent megtesz azért, hogy az agrár-környezetgazdálkodás ne terjedjen el Magyarországon, még akkor is, ha így kevesebb pénzhez jut az Ország az Uniótól.

A vízgazdálkodás rehabilitációja kapcsán is vannak biztató momentumok is. A fenntartható vízgazdálkodás kapcsán született alapidokumentumok, az Európai Unióban magyar közreműködők által is kidolgozott „Vízkeret Irányelv” és a „Legjobb Gyakorlat Dokumentum” már bántóan egyértelműen az itt szorgalmazott irányba mutatnak. Ehhez illeszkedik a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT) is, legalábbis alcíme szerint... (Ártér-reaktiválás szabályozott vízkivezetéssel). Sajnos a gyakorlatban azt tapasztaljuk, hogy ez a terület nem fontos a kormányzatnak, s ha épül is valami, az a megbukott egyfunkciós vízlevezetési koncepciót szolgálja.

A Tisza-vidék pedig ragyogó életlehetőségeket biztosít(hatna) az adott keretei között. Minden szükséges tényezőtől van elég, csak megfelelően kell használni az adottságokat. Az eddigi vizsgálatok eredményeképpen **a kialakítandó tájműködtetési rendszer alapjául** egy olyasmi rendszer **kínálkozik**, mint amilyen a történeti, néprajzi kutatások szerint a szabályozások előtt a Tiszai Alföldön évszázadokig **működő ártéri vagy fokgazdálkodás**. Ez a gazdálkodási rendszer példa arra, hogy az ember úgy elégítheti ki (jogos) igényeit a Természet javaiból, hogy közben azok újratermelődésképpen (újratermelődésképpen) feltételei javulnak! Ezt szépen szemlélteti az a vogul teremtszöveg, ami az ártéri gazdálkodás módszertanát isteni eredetűnek mutatja be.⁴ Ezt a rendszert más tájak használatának kialakításához annyiban vehetjük példaként, hogy itt mintaszerűen bemutatható, a rendszer egyidejű ökológiai és ökonómiai hasznossága, amennyiben:

12. kép:
Az ártéren helye van a víznek.

- **Éppen annyi vizet kell kiengedni a gátak közül az árvízi biztonság megteremtéséhez, mint amennyit a csapadékhiány pótlásához ki kell engedni.**
- **Ez a vízmennyiség éppen annyi területen helyezhető el természetszerűen (leghatékonyabban), mint amennyinek a (szántóföldi) művelését egyébként is át kell alakítani gazdasági és ökológiai okok miatt.**
- **Az árvízi biztonság, a csapadékhiány-pótlás és a gazdaságosság miatt szükséges tájhasználati átalakítások nyomán, éppen az a tájhasználat alakul ki, amellyel fenntartható módon tudunk egészséges tájat és táplálékot „előállítani”.**
- **Ezek szerint akkor is ezt a tájhasználatot kellene követnünk, ha ellenezné bármilyen külső érdek, de jelenleg ráadásul ehhez a tájhasználat-váltáshoz éppen olyan agrárpolitika lenne szükséges, amit az EU a mostaninál sokkal nagyobb mértékben támogatna (leépülő 25% helyett gyarapodó 80%-kal!).**

⁴ Molnár Géza: A Tiszánál. Ekvilibrium 2003. pp. 83-97.

A döntés és a felelősség a távirányítós rendszer irányítóinál van, de ne felejtjük el, hogy minden rendszert az alkotórészeinek szolgálatkész működése, vagyis hite tart fenn, és így ez az (el)fogyasztói rendszer is megbukna, ha kellő számú (el)fogyasztó válna újra emberre, mert bár fölül a gálya és alul a víznek árja, azért a víz az úr...

Összegzésképpen megállapítjuk, hogy nem azért kell tehát tájakat rehabilitálnunk, hogy még jobb legyen az egyébként jó rendszer, ami egyébként is általános jólétet biztosít, egyre

13. kép:
A nagyvárosok kényelme viszonylagos...
Az ember is vesztes, nemcsak a természet.

jobban és fenntarthatóan fejlődik, de közben sajnos néhány táj sérült; így a jólétünk (vagyis fogyasztásunk) fenntartása (értsd növelése) mellett, jövedelmeink, szakembereink, gondolataink mondjuk 10%-ból kell a tájak rehabilitációjával is foglalkoznunk. Sajnos nem ez a helyzet. Még akkor sem, ha ma ez a többségi vélemény, és kényelmesebb lenne, ha így lenne.

Hanem azért kell tájakat rehabilitálnunk, mert az „általános jólét” (ami globálisan a többség számára végletes leszakadást, megalázó nyomort jelent) építése közben olyan végletesen sérült az emberi környezetet (is) adó tájak külső és belső funkcionális rendszere, hogy az már a (fehér) emberi általános jólétet is veszélyezteti. Ráadásul az „általános jólét” építése közben nemcsak az ember külső környezetét adó természeti tájak sérültek súlyosan, hanem az ember belső környezete, természete(!) is, úgy egyéni, mint közösségi szinten.

Vagyis a fenntarthatóság, az emberi tevékenységeknek a táj eredendő működéséhez való igazítása nem alternatív, járulékos, díszítő foglalatosság, amit a GDP növelése mellett, után és által(!) lehet csinálni, hanem élhető jövőnk alapköve – amely jövő már elkezdődött. Ahogy Balogh János professzor fogalmazott a 88. születésnapja alkalmából készült rádióműsorban⁵: „A XXI. század legnagyobb üzlete: rendbe tenni környezetünket.”

⁵ Kossuth Rádió, Budapest. Kopogtató 2001. március 10.

Utószó

Tisztában vagyunk azzal, hogy e fenti tanulmányban megjelent kérdésekkel az olvasók – és különösen a nem olvasók – különböző mértékben szembesültek eddig; mint ahogy a táj és a jövőnk elfogyasztásában is különböző mértékben és hatékonysággal vesznek részt. E miatt az itt megfogalmazott gondolatokhoz szakmai- és világnézeti neveltetésük és szocializációs környezetük szerint különbözőképpen viszonyulnak a teljes azonosulástól a teljes elutasításig.

Tisztában kell lenniük azonban azzal, hogy az itt olvasható tények és összefüggések igazsága és üzenete a szerzőtől, az olvasótól és mindenféle kényelmes megszokottságtól függetlenül létezik.

14. kép:
Vannak helyzetek, amikhez nem alkalmazkodni kell, hanem változtatni rajtuk...

Mit hoz a jövő gyermekeinknek? Rajtunk múlik!

A „Pro Natura” díjas Nimfea Természetvédelmi Egyesület 1994 óta a környezet- és természetvédelem területén számos programjával kezdett példamutató tevékenységbe.

Az Alföldön megvalósított biodiverzitás-védelmi programjával számos ritkuló társulás életközösségének megóvásán dolgozik fajvédelmi, élőhely-rekonstrukciós, tájrehabilitációs munkával. Mind kutatásaival, mind gyakorlati természetvédelmi tevékenységeivel munkálkodik a leginkább forráshatékony eszközökkel hazánk természeti értékeinek megóvásán, a természet állapotának javításán.

Hulladékgazdálkodási, energiahatékonysági programjainak technológiai részével, azok népszerűsítésével igyekszik felépíteni a fenntarthatóbb, kevésbé környezetromboló világképet. Vidékfejlesztési modellje, településfejlesztési koncepcionális elképzelései a környezetbarát technológiák elterjesztésére, a természetkímélőbb mezőgazdaság megteremtésére irányulnak.

Jelen kiadványunk a szervezet környezet- és természetvédelmi szemléletformálási, ismeretterjesztő programjának elemeként jelenik meg.

NIMFEA FÜZETEK 15.

Fenntartható VAGY fejlődés?

Jelen írás bővített változata „A tájrehabilitáció alapkérdései” címmel megjelent tanulmánynak. (A Falu 2005/ ősz. Agroiinform, Budapest)

Írta: Balogh Péter

(geográfus, kutatásvezető – Tisza Tájéközpont Kht.,
Nagykőrű, bpnk@t-online.hu)

Fotó: Balogh Péter, Sallai R. Benedek.
Kiadja a Nimfea Természetvédelmi Egyesület
E-mail: info@nimfea.hu, www.nimfea.hu
5420, Túrkeve, Ecsegi u. 22.
tel&fax: 56/361-505.

Készült a KvVM Kövi „Partnerség”
keret pénzügyi támogatásával.

ISSN 1589-3456 ISBN 963 86993 4 5

Felelős kiadó: Barna Tamás
Sorozatszerkesztő: Sallai R. Benedek
Szédés: Balmoral Bt. Túrkeve (20/391-41-47)
Készült a TIMP Nyomda üzemében 2006-ban
600 példányban (MacKens Kft, Budapest).
Felelős vezető: Cseh Tibor